

Бүгү чурттарның пролетарийлары, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 296 (12385)

1983 чылдың декабрь 27, вторник

1925 чылда
үндүрүлгөсү

Өрттө 3 хөп

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитетиниң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитетиниң ээлчеглиг Пленуму 1983 чылдың декабрь 26-да ажылын эгелээн.

«1984 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң Күрүнө планының дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпанының даргазы Н. К. Байбаковтун «1984 чылда ССРЭ-ниң Күрүнө бюджетиниң дугайында» ССРЭ-ниң саям министры В. Ф. Гарбузовтун илеткелдерин Пленум дыннаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтун чугаазының текизи-биле Пленумун киржикчилери улуг кичээнгейлиг танышканнар. Политиктиг чугула ол документиде чүүлдерни болгаш түннелдерни бүрүнү-биле деткээнин санал бергеннер илергейлээн болгаш ук чүүлдерин база түннелдерин принципалдыг ужурудузун, бүгү партия, совет болгаш ажал-агый органнарының, хөй-ниити организацияларның,

куш-ажылчы бүгү коллективтерин ажал-чорудулгазының үнденини болган турар ужурулг дээрзин демдеглээн.

Эш Ю. В. Андроповтун чугаазының текизин парлалгага үндүрер.

Санал берген эштер: В. В. Гришин — СЭКП Москва хооромунун бирги секретары, А. П. Ляшко — Украин ССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Н. Н. Слюньков — Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, К. М. Багиров — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, П. П. Гришкявичус — Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Л. Н. Зайков — СЭКП Ленинград обкомунун бирги секретары, А. Аскаров — Казахстаның Компартиязының Чимкент обкомунун бирги секретары, М. С. Горбачев — СЭКП ТК-ның секретары, С. А. Афанасьев — аар болгаш транспорт машина тудууш-

1983 чылдың декабрь 26-да СЭКП Төп Комитетиниң ээлчеглиг Пленуму ажылдап эгелээн.

Пленум ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпанының даргазы Н. К. Байбаковтун «1984 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң Күрүнө планының дугайында» болгаш ССРЭ-ниң саям министры В. Ф. Гарбузовтун «1984 чылда ССРЭ-ниң Күрүнө бюджетиниң дугайында» илеткелдерин дыннаан.

Пленумун киржикчилери СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтун чугаазының текизи-биле улуг кичээнгейлиг танышканнар.

СЭКП ТК-ның Пленуму организастыг айтырыгларын чугаалажы көргөн.

Эштер В. И. Воронниковту болгаш М. С. Соломенцевти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүгө кандидаттардан кежигүннеринче ТК-ның Пленуму шилчиткен.

СЭКП ТК-ның кежигүнү эш В. М. Чебриковту СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүн кандидатынга ТК-ның Пленуму сонгаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү эш Е. К. Лигачевту СЭКП ТК-ның секретарынга ТК-ның Пленуму сонгаан. Пленум ажылын үргүлчүлүк турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Ю. В. Андроповтун чугаазының текизи

Эргим эштер! Түр чыгыштарынның ужурунда Пленумун хурааны олургуш шыдаас болганмыз мейзе аажок хомудангыч-дыр. Ынчалзажок келер чылдың планының үнденини болуп турар бүгү-ле материалдар-биле кичээнгейлиг танышкан мен. Оларга хамаарыштыр дык хөйү бодал, бодумун чамдык бодалдарымыз чугаалап база тайылбырлар дээш белеткенген ижи мен. Ынчангаш бодумун чугаамың текизи СЭКП ТК-ның кежигүннеринге болгаш кежигүннеринге кандидаттарга, Төп ревизия комиссиязының кежигүннеринге, СЭКП ТК-ның Пленумун киржикчилеринге чоруттум.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу болган санал-ооналар солчушкунун барымдаалаш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң белеткээни 1984 чылдың планының болгаш бюджетиниң төлөвилдерин силерни чугаалажык көөрү-биле кириер деп шийтирени хулаас алганмыз билер болгай силер.

Пленумга чугаалажык көөр апар айтырыглар чуртка амдыралык чугула болуп турар. Келер үе-сорулгалары салыры-биле кады, XXVI съездиниң шийтирилери канчаар күөсеттирин турарын, ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соонда эртенне удурунда ажалдык түннелдерин үндүрүп, улам ырай ажалдарда шын түннелдерин кылдыр төлдөдө, чедикшириниң болгаш четпестерин анализтеп турарымыз политиктиг дык улуг ужурудуз.

Бистин ажал-агыйысты башкарып чорударын сайзырайттылар, организастыг чорукту бедилер, күрү-ле, күш-ажыл болгаш план сагылга-чурумун быыжгалар талазы-биле чамдык хемчеглерин бо чылын чуртка ботандырып эгелээн.

Ол чорук мындагы-ур эвес үениң дугурунда чамдык уастоктарга ажал-хемчегтерин байдалын эдил, кадрларын инициативанын болгаш харыскалганын, боттарының күштерини оларның бүзүрелин бедидил, массаларының чогадыкчы иделешин көдүреринге улуг илдини берген. Ол салдынаг улаанышшыны коммунистер, бүгү ажалчы чон бүрүн чүдүдүзүнген болгаш деттеэн.

Кижилер эки тура-сорукут ажалдап турар апарган. Экономиктиг өздүлгөн темптери өскөн, шынар көргүзүлдери элээн беден. Инициатива-улус ажал-агыйына таарымчалыг бурун-гаарлаанын илереп келген. Ол бүгү чүүлдер ажалдап

кылдынган улаанышшыны, шыныны, экономиканы хөгжүдөр, бар бергелерин ажал эртер талазы-биле партиянык салган сорулгаларын боттуу болгаш үндөлдөдүн бедиктап турар-дыр.

Түннелдер барын көрүп тур бис. Ынчалза-даа ол дээрке чүгүле эгези-дир. Ам эң чугула чүе бола чедик алдынган темптин, ажал-хемчегтерде тыылган эки чүүлдерин чидирбесин, боттуг эки чорудулгаларын улам иделкейлиг хөгжүдери болу-дур.

1984 чылга план онаалдарының анализин мында төлөвилеткен темптер болгаш пропорциялар ол сорулгаларга колдуунда дугуш, бо чылдың эки чүүлдерин быыжгалар турарын көргүзүп турар. Оң-биле эштер чөпшээржир боор деп болай-дыр мен. План мурунунда турганынча бодаарга, бүдүрүлгениң ажалымын бедилеринче улуг чергелиг улаанган. Оң социал улаанышшыны күштелип турар. Чурттуң камгаланыр арганын чорутур деңгелеп тургузарына бүгү-ле эржектер чугула чүүлдер көрдүгүн. Мынчангаш, планың төлөвилелди партияның политиктиг болгаш экономиктиг стратегиязынга дүжүп турар. Ынчангаш ону Пленум чүдүдүзүп көөр боор деп болай-дыр мен.

Каш хувиер болгаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы бодулаанын соонда ук план экономика-ның бүгү адырларының, муң-мун бүдүрүлгелерин, каттыжышканын болгаш организастыг ажал-агыйыны амдыралы-наш хойлузу болу бээр. Нехтериниң, уастоктарын, бүдүрүлгө бригадаларын, миллион-миллион ажалчы чоннарын өрес-чудуругу ажал-агыйы-биле материалдык болгаш улаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерин тургузуп, бистин Төрөзүн чуртувустун күчү-шылдынын быыжгалар турар бүгү-ле кижилерин ажалымын күш-ажылчы хөнуу ол план өзү-гаар тодаргайлаттырар.

Агрессив империалист бөлүктөринин буруузу-биле делегей байдалының шыгыны чидигелген байдалдарында Күрүнө планын хажы чок күөседери совет кыкы бурузунуң, күш-ажылчы коллектив бурузунуң, партияның болгаш хөй-ниитиниң организастыг бурузунуң чүгүле хулаагези эвес, харан патриотчу хулаагези база болу-дур.

Чам чылдың баштайгы чуртундан эгелээш-ле эки эгелеп алышыны мылп, мурувуска эвээш эвес та-

варжыр апар бергелерге чылдак кайкый, ажалга күжүрүннү болуп чорукту улам ырай бедилеринге таарыштыр тургустунуп алары койчулг чугула. Шийтирилериң ажал-хемчегтерин чедикширин болуру хамаарыш апар кош-как черлер дикир эң чидик айтырыгларже хамыктын мурунда кичээнгенин мөөң-изери эржектер чугула.

1984 чылдың планы беден-биле тургустуна бербээ-ниниң эштер билер болгай. Ону чогуур күжүрүннүк-биле баласылаштырган. Улус ажал-агыйында чедир бодал кылдырмаан чамдык чүүлдер, планнашынының бодуун шынары-даа ааа дык улуг чергелиг салдарын чедирген болбайн аан. Ынчалзажок ол калдык-даа чылдаганын-биле тайылбырлаттып туражык, планың чедикширини күү-сөлдөш хандыр хулаагези-лиг бис. Оң эңке чугула негелдеш төпке болгаш чер-терге бүгү ажалды тодаргай эки организастары-дыр.

Курлавырларның, материалдарын, чиг-эттиң болгаш энергияның бүгү хевир-лерин камнаар. Күш-ажыл-дың бүдүрүлгүсүн бедилер, чонун хергелел бараанын, боттуу талазы-биле төлөвилелде айттынган бедик даалгаларын калдыг оруктар, аргалар болгаш методтар-биле чедик аларын адыр бүзүрүп, күш-ажылчы коллектив бүзүрүпке эге үезинде-ле тодаргай билген турары чугула.

Улус ажал-агыйының үзүктелешин чок ажалдарын хандырар төлдөдө, планын ботандыраарының үезинде бо бүтүп каттап каттап хынамчалыг өөрөңү көөр, немелде курлавырлар-ның доктаамал болгаш чүт-күлдүг дилеп тывар херек.

Партияны өзү-биле сорулгалык мынчаар тургузуп болуру планын чугаажык күөсөлдөш хандырар, ыңчалзажок ону ажыр күөсөлдөш бүгү-ле аргаларын ажаллаар херек. Ажал-агыйының бүгү чорудулгазы, социалист чарыш, партия, профвонд, комсомол органнарының, чер-чер Советтериниң экономиктиг, организастыг, идея-кижизилдиги ажалы олче улаангыр турар ужурулг. «Массалар ажал-хемчегти до-раан-на кылым эгелээр кыл-дыр оларын чарыжын-даа бот-тускайлап ажал-чорудул-газын даа хайныктырар бил-рин» план ажалдап кылдынган сөлдөш эң кол чүгүл болу-дур деп, В. И. Ленин чугаалаан (ЧДЧ, т. 52, армн 39).

Ажалчы чоннарын кичи-

риативаны улам ырай хөг-жүдөрүнче улаангыр элээн кам документтерин сөөлгү үеде хулаас алдынганын демдеглээр болаан ийик мен. Ол дээрке хамыктын мурунунда Күш-ажылчы коллектив-тер дугайында хойлу, сагылга-чурумун быыжгалар, күш-ажылчы организастары-ның бригада хевирин хөгжү-дөр дугайында доктаалдар болган оон-даа еске доку-ментилер-дир.

Ажал-агый удуруткучуларын, хөй-ниити организа-цияларын кижилерин, эвил-деп, ажалдык адыс бедик түннелдерин чедип ам шы-даар аргаларын партияның шийтирилери бүдүрүлгө болгаш каттыжышкын буру-зунде практиктиг ажал-хе-рек кырынга канчаар ботта-нырындан көрүп болу-дур.

Партия, профвонд, орга-низацияларын болгаш күш-ажылчы коллективтер-нин мурунунга дараазында тодаргай сорулгалы салыр дугайында саналды СЭКП ТК-ның Политбюрозу план төлөвиленин чугаалажык кө-рүп турган үеде деттеэн: «Күш-ажылдың бүдүрүл-гүсүн, чамда, планда ажыр 1 хуу бедилер бол-гаш продукцияның ботүне-рин 0.5 хуу немей чингиди-рин чедип алар. Ону ала-га немештир партияның не-мелде даалгалы кылдыр көөр херек».

Москваның, Ленинград-тын, Украинаның, Казахста-нын, Грузияның болгаш өс-кө-дө-дө хоорайларын мурун-гы коллективтерин мындаг шийтирилештир эгелечиле-рин бурунунга белен дээрзин эштер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, В. И. Воронников, Э. А. Шеварднадзе олар дынчат-кан.

Ону эңке улуг чүүлду-зү-үзүшкүн-биле көөр апар. Адаа үндөйлөш бүгү-ле черкере, хулаагези ажалдап кылдыры болгаш хулаас аларын организастары, бүдүрүлгелерге, тау-ларга, сохостарга, бүгү ор-ганизацияларга камналганын тускай агар саянарын ажал-дарын, эң эки түннелдерин чедип алганын иделкей-ли-биле мактап деткири чугула.

Чонун хөй талаалыг өскө-дө инициативалары 1984 чылдың планын болгаш беш чылдык ниятын-биле күүсө-лдөш немелде эки са-лышкын болу-дур ужурулг. Моон мурунда, чикээ, дери-хемчегтерин ээлчег-ли ажалдап кылдыры бедилер дээр шийтирилештир чуртка калбарган турар. Оң со-ло-лүдө ол шийтирилештир бө-дүрүлгөсүн ажал-агыйы бол-гаш күш-ажылдың бүдүрүл-гүсүн өстүрерин кайгам-

чык улуг курлавырлары ың-да бар болуп турар.

Херек кырында байдал ам калдыг болуп турарын, ың-чал? Чуртка эң улуг Хар-ковтун трактор заводун ап көрөдү. 1980—1982 чыл-дарда ол бүдүрүлгө станок-парыты 9 хуу немешкен, а ээлчегин ажалдаарының коэффициентин 1.5 турга-нындан 1.41 чедир күдү-лаан. Ону күш-ажыл курла-вырларын чедикши-биле тайылбырлап, а ол хирези-де-ле улам-на хөй дери-хемчегтерин негеп, оларын канчаар ажаллаштырып хамаарыштыр шоолуг сагыш салбайн турар.

Өске чиктер база бар. Трактор болгаш көдө ажал-агый машина тудушкуну-нун ол-ла министрствоу-га чыгырткан Днепротро-вский комбайн заводунда күш-ажылды эртемге үндө-илеп организастарының дүрүмнерин дүшүртүп ажалчы олуурттын албан-биле аттестатарының чү-мүн доктааткан турар. Оң түннелде түш чылда 600 кире ажалчы олуурт-тын, продукция бүдүрүп үн-дүренин көүдөшпешкан, кы-зырган, өскө сөс-биле чуга-лаарга, хөй каптал чары-галдары чоңка-ла күш-ажылчы эвээш эвес курла-вырларын заводтун бодун-га тыпкан болуп турар.

Бүдүрүлгени дүргөн авто-матизация-биле кады ажал-хемчегти ыңдыг лынажык көөр болза күш-ажылдың бүдүрүлгүсүн бедилерин канчаар-да аажок улуг кур-лавырлар илереттинип бо-лур дээринге чигиниң тур-бас.

Ындыг болзажок продук-цияны төлөвилелде көрдү-гөн күш-ажыл хемчегзин дүргөн шийтирилештир алыр дээр шийтирилештир сөөлгү чылдар-да херек кырында утунду-рган. Күш-ажыл чарыгалда-рын кызырар дугайында са-гыш салышыны чамдык адырларда ам дээринде чок бооп турарын айымын-де чугаалаар херек. Бир эвээс сактып көөр болза, а-зын мурунда чылдарда күш-ажылдың көрдүгөн хемчегзиниң деңгелеп чедип алыр дээр калбаа-биле де-мекшиң турган болгай.

Дери-хемчегтерин ээл-чегин ажалымын коэффи-циентин бедилер болгаш күш-ажылдың төлөвилетти-рин күчүзүн дүргөн чедип алыр дээр шийтирилештир каттап ажалдап эгелээр болу-дурса эки. Ону чаа бедик организастыг болгаш техник-тиг деңгелеп ботандыра-ларын билдинтир. Оң ачы-лында продукция бүдүрени өскүзү-биле көүдээр бол-гаш бүдүрүлгө чарыгалда-рын кызырар дээрин ма-наа бадыткап шыныдары-

ның херээ чок боор. Бо ажал-биле дыйлашкан хем-чегтерин канчаар боттанды-ралымын дугайын министр-стволар болгаш ведомство-лар, план органнары шы-гыны бодал көөр ужурулг.

Дараазында айтырып, Са-гылга-чурумун быыжгалар талазы-биле хемчеглерин системазында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министр-лер Чөвүлелиниң продукция бээриниң талазы-биле керээ-лиг хулаагези сатымы дугайында доктаалы чугула черин ээлеп турар. Ол хем-чег улус ажал-агыйында байдалды элээн экижиктен дээр билдинип турар-дыр. Ындыг болзажок бо чугула айтырыгның экинчиге чедир шийтирилештир факты-лар бадыткап турар.

Керээлерин болгаш ча-гытарларын күөсөлдөш дээр ажал-агый удуруткучулар-дан негелдеш күштелдирет. Ол ыңдыгыла харын. Ындыг болзажок чатырлар талазы-биле онаалдар бүрүн күө-сеттимөөн болза-даа шийти-рилештир чөпшээрер «ар-галар» ам-даа бар. План ор-ганына «чедир күөсөлдөш шийтирилештир ыңдык хуузу» деп тускай терминиң беин дүрүмчүдү кылдып каан. Чүрүм чок чоруктун ол кө-ргүзүп, ону оң өскээр чүү-деп чугаалаар боор, инст-рукция бир-ий, а чамдык онзагый таарылда үш хуудан эртем ужурулг деп тайылбырлап кижээ.

Ынчангаш керээни үрөп болурун кодуунда көрүп каан чүе болганда «ол эр-ген» чамдык удуруткучулар додузу-биле ажаллап турар. Чикээлээр, бо чылын ма-шина тудушкунуң элээн кам министрстволары кер-ээлиг хулаагези чедир күөсөлдөш шийтирилештир эң бедик хуу-зу боттарының керээлиг бүгү бүдүрүлгелериниң ба-рыя чартык незиниң ажал-лаан.

Керээ өзү-агар продукция бээриниң чуруму чүгүле бү-дүрүлгелерден эвээс, а мате-риал-техниктиг хандырыла органнарын, транспорт-тун, бүдүрүлгө чорудулгазы-н үзүктөл чок болган дең-десин ажалдаарын хан-дыр ужурулг бүгү эртелеп эвээлериң ажаллаан ба-за хамаржыр дээр билгиз-лир. Ол чорудулганың уасток бурун керээлиг хулаагези үрөш болза бодуңу буруу-зун харылаар алаар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо айтырыгларын чугаалажы көргөн, боттуг хемчегтерин ажалдап кы-лыр болган ааа чогуур чу-румун тургузар ужурулг. База бир мындай айты-рыгже онза кичээнгей салаа чогуур. Бистин план ор-ганымыз, министрстволары-мыс болгаш ведомстволары-мыс чурттуг бар бооп турар

бүдүрүлгө болгаш эртем-тех-никтиг потенциалын бедик ажалчы-биле бүрүн ший-тедир алыры шийтирилеш-тинин шын орунтарын дил-еп тып шыдаайн турар. Чикээлээр, химия болгаш нефтехимия улетпүрүнде ба-ла машина тудушкунунда сөөлгү чылдарда тургусту-ган канчаар-да аажок улуг күчүлери маңа хамаарыш-тырып болу-дур. Адырлар ара-зында болгаш адырларын боттарының иштинде чогу-мчалыг харылааларын чо-гуудан база диспропорцияны болдуруп турарында ол күчүлериң дык хөйү үр-үенин дүргүзүңа долу ажаллаштырмай турар.

Бүдүрүлгө күчүлериң ажал-агыйың ажалчы чон-даргай уастоктары болгаш диспропорцияларын узуу-тар талазы-биле тускай хемчег-лерин министрствоу буруу-зун, ССРЭ-ниң Курланы, ССРЭ-ниң Курланы мыска хуусаа-да ажалдап кылдыр ужу-рулг.

Эртем-техниктиг деңгеле-рин дүргедир дээр бистер доктаамал болгаш шудуру ажалдаар ужурулг бис. Ам-гы үеде индустрияны дык хөй адырлары бо шийти-рилештир улаанышшы-биле дү-ргөн болгаш бүдүрүлгө бу-рунгарлап олар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумун соонда хулаас алдынган чаа шийтирилештир, чаа техниканы чогадып кылганы база ший-тедир дээр шийтирилештир ма-кталдык талазы-биле кылды-ган шенелдер эки илдини берген.

Ындыг болзажок эртем-техниктиг ажалдарын бүгү комплекдин организастары ам-даа болу-дур-чугуру-биле чурумчуттуман. Чамдык адырлар чамгыс черге та-пай, чаа техника талазы-би-ле планнарын күөсетпей турар, ыңчалга ол планна-рын масштаб-хемчегзиниң га-таттырар күөсөлдөш бооп ту-дур. Министрстволарын, ведомстволарын болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер акаде-миязының талазында бүдү-рүлгениң техниктиг деңге-лин бедилеринче, продук-цияны шынарын эвээлдеш-тир шыгыны кичээнгейли-салымы улус ажал-агыйы-на бадал негеп келген.

Бүдүрүлгелерин, эртем-шиятчил болгаш конст-руктив организастарының коллективтерин, инженер-техниктиг болгаш эртем ка-дрларын эртем-техникте де-ңгелеп дүргедир дээр бистин канчаар мобилизастары-выстан дык хөй чүүлдер ха-маржыр алаар. Бо дээр бирге чергениң чугула, сору-галымыз, мынчангаш бистер ону шийтирилээр хулаагези болгаш шийтирилешти-лаар-даа бис.

Чылдың-ча социал-экономи-тиг планнарын чугаалажы ам-даа, бистер капитал туду-гун айтырыгларында докта-ар ужура бо-ла таваржып ту-рар болгай бис. Ол ыңдыг бо-лур-даа, Чуртта капитал туду-гун хемчеглери канчаар-даа аажок улуг. Улетпүр бү-дүрүлгенин улааттырар, көдө ажал-агыйың материал-тех-никтиг базазын быыжгалар, ажалчы чоннарын, чурттага болгаш култура-амдырал байдалдарын кызырар тала-зы-биле бистин планнарымы-з, боттандырып чорудары оң-биле дорт холбашкан.

Бо эң чугула адырда ажал-хемчегти байдалы биста мурундагызы ышкан, база-ла хандырып шыдаайн турар хомудангыч. Элээн хөй күчүлөр болгаш объектилер чогуур хуусаа-биле ажалла-га кирбейн турар.

Туду-дур организастарының удуруткучулары ажалда үс-түшкүлериң бо-ла калбаа-биле тайылбырлаан, объек-тивтер чылдаганын дилэп турарлар. Ынчалза-даа тайыл-бырлар эвээс, а тудула ажал-хемчегти үндөш-биле экижик-херек херек бооп турар. Ол адырда чонун канчаар-даа аажок хөй ажал-хемчегини тускайлаан, күчүлүг индуст-риалдыг базаны тургускан, бедик мергезилдер төлөвилел организастары бар, туду-дур техника-биле эки хандыр-тынган болгай.

Бо талазы-биле чедикши-ке дүгүтүр база-да чер болга-нында ышкан — кадрларын харыскалганын бедилерин, боттарының албан-хулаагези-рин хажык чокка күөседери дээр, тодаргай болгаш инициативтиг чорук дээр, сал-дынган сорулгалары ылаа-ла күөседери дээр олардан бедик негелде бооп турар. Бистин туду-дур министрстволары-выстан болгаш оларын кол-легияларын, деңгелелдерле организастарын ажал-чорудула-зын, удуруткучуларын ажал-ла чогум-на бо талазы-биле үнелер көөр херек. Чурттага черелерин, школаларын, эки-нелдерин, школа назы чер-те-рин, коммунал-амдырал объектилерин тудуу-дур планнарын күөсөлдөш дээр онза шыгымы айтырар херек.

Транспорттун ажалы ажал-агый, партия болгаш совет органнарын кошкан дивес кичээнгейн ретеп турар. Сөөлгү чылдарда бо талазы-биле эки чүүлдер деңгеле-тинген болбайн аан. Ынчал-за-даа мыска хуусаанын иш-тинде ажаллап киярип бо-лур, кулашлар болгаш ажаллашканын аргалар, өскө адырларга болза, траис-портта хөй бооп турар.

(Уланым 2-ти арында).

Чурумчыл
адам ажалы
бурун-га
бурун-га

Национально-
ираведческий
отдел

3-кү арын, 1983 ч. декабрь 27

МОСКВА. Фото-чуртуктар болгон кино тарттырылган. Вахтангов атыг Академик-театрда 30 хире чыл дургууда ачылды. Т. М. Улянов, Н. Тимофеев, В. Лановой, Г. Дуни, А. Борисов болгон өскө-даа хой артистер хостуг үезинде фото-чуртуктары, киноленталары күзүлдү-биле тарттырып турар. Чуртта алдаржып, сурагжаан театрыны артистерини бистичи чуртувуска болгон даштыкка ойнап чоруп турган үезинде оларныч чогадыкчы ажалын болгон амыдыралын тодартып көргөскөн солун хой фото-чуртуктары болгон киноларын клубтук кезиңинери бо эркен үчүн чылдар дургууда тарттырган. Актерларныч тарттырган фото-чуртуктарыныч делегезини чоокта чаа ол

Анжы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

СОНУУРГААН

Ол кезең суурнуң чурттакчылары агит-квартиралар айым-биле чыгып алган, көдө Куйтура башкылыкта чедип келгенер. Олар анча боттарыныч ажал-херектериниң дугайыч чуталашкан. Оң соонда Совет Ты- тын 40 чыл оюнга ту- раскааткан «Чектел- ле, төрөң Тыва» деп аас журналыныч кезеңини эрттиргенер. Зал ишти уй темата таарыштыр- диттинген. Аас журна- лыныч бирги арын. Арында «Географтыг-туружу. Чо- ну» деп улгаттыр биж- жөн. Анча школаның башкысы Александр Са- руң Тываның агаар-бу- дузу, байлаа, тыва чо- нуң ада-өгбелериниң ду- гайында солун беседаны кылган. Ийги арын В. Кен-оолдун «Тыва чур- ту» деп ырын Лю- бовь Кукүттеңниң кү- сөткөң-биле ачкыткан. Уй арышта Елена Кукү- гет республиканың ажал- агымыныч сайыралыныч болгон чедипиниңиңиң дугайында чуталашкан. Аас журналыныч өскө артын арынырың «Тыва- ның культуразы», «Тыва- черим шүлүктө», «Тыва- дылым» деп темаларга ту- раскааттырган. Кезең- ге өөреникчилер, башкы- лар, ажалчылар идеп- кейит киришкенер. Ыры, шүлүк, танчы, та- алаңчыг алгалар чаңгы- ланган ол кезеңини кы- ыл-дагылар сонуур- гаанар.

Ол-ла кезең аас жур- налыга улаштыр «Тө- рөң Тываның билер сен- бе» деп винторизмга башкылар болгон сал- быныч специалистери ки- ришкенер. Мындыг солун кезең- дер Кызыл-Дар суурнуң көдө Куйтура башкыны- га ууда-дараа эртин ту- рар.

Т. ХУРАГАН-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ДЫШТАНЫЛГА
КЕЖЭЭЗИ

Ак-Туруг ортумак шко- лазында өөреникчи- лериниң өөредилге- кижизилдигезини кич- кизгенин улгаттырган. Тускай план өзүгээр шко- лага дыштанылга кезең-дери доктаамал эртин турар. Ты- вань улустуң чо- гаалчысы С. А. Сарыг-оол- га турскааткан кезең- чоокта болган. Уруглар чогаалыныч ажал-а- мыдыралыныч дугайыч башкыларныч кижизил- дигезини чуталашкан, чога- алдан үнүдүлдериниң ши- жидил, шүлүктөрүн ном- чуп, ырларын ырлашкан- нар.

К. КОМБУ.
Улут-Хем район.

Билиглерниң дүлгүрү-орус дыл

ӨӨРЕНИРИ
ЧУГУЛА

Мээн маңаа чутаалаар бо- даан чүлүмүм мындыг. Кы- дыг-кызыгаар районнарың улгадай берген чурттакчыла- ры эң-не эргежок чугула харылзакыр сөстөрүн бил- бес болганыңдан төп черле- гер чорааш, чамдыкта эпчок чүдүлдерге таварышп турар- лар. Билгениң Кызылга ма- газин, автобус, гостиница, вокзал черлеринге орус бол- гаш тыва хамаатыларың дылды билбизинден бот-бот- тарын билдирең, хомудан- чыг сөстөр-биле кыгжы бо- рин кижичи чамдыкта дың- ылаар. Сөз эптең чадал турда-ла даштырып, үе ки- рип, түрүдү бээр чорук- тар тургулар. Шынында ол култура чок, бот-боттарың хундулешпес чорук-тур- ниң. Дылды билбес, анча чутаалап шыдавас кижичи- лер билдирең. Ындыг-даа бол- га чамдык районнарың шко- ла дооучулары орус дылга чутаалаарыңа эки-ле чаң- чыкпаан болгулаары хааяа эвес. Кол-ла сорулга — орус дылды хандыр өөренири.

Шагда, үжүк-бижик чок

БОТТАНДЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Орус дыл дугайында «Шының» мурунку чүлүмү номчуурга, чамдык чүдүл- дер сеткидиге хөлөдиз бээр бол- ду. Тыва Совет Эвилелинге каттышпандан бээр ам 40 чыл болду. Бу аразында орус дылдың ачы-буянын, оң укур-дузаның бистер тыялар конугч эки билеп, көрүп чор бис. Амыдырал- чуртталгага өзүлүт-ла алдын дүлгүрү ол деп санап чо- руурларын бирөөсү мен. Мээн ада-ием-даа, черле ың- чаш Таңды чоңу, шагдан бээр-ле орус тараачынар- биле харылаалыг чурттап, оларныч дыл-домаан, куш- ажалчы мергежиин, кул- тураын сонуургал-диле өө- рөңип, шиндөөдип ал келген. «Эвилелешкен респу- бликаның нийти билгит шко- лаларыңа орус дыл өөреди- ри экижерде талазы-биле немедде хемчегер» дуга- йында СЭКП ТХ-ның бол- гаш ССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүн доктаалың бистичи Хову-Аксы № 2 ор- тумак школазыныч коллек- тив дегип, ону амыды- ралга боттандыра хемчег- лерин ал эгелээн. Бо өөре- дилге чыгында бүгү эртем- нерни дөрүкү кластан орус дылга өөредир шенелдени кылган. Республиканың улус өөредилгези удурутур орган- нары-биле деминг ажалдан, 1985—1986 өөредилге чы- лында тыва школаларга бу- гү эртемнерин орус дылга өөредирнеңиң шилчирин даш- беткедиз чорудуп турарын дегип турар бис.

Бистичи школавыста Люд-

БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА

Чыраа-Бажы ортумак шко- лазында өөреникчилериниң кижизилдиге ажалында «Чыраа-Бажы» совхозта хой-ни- ти организацияларыныч кижизилгези көскү черин ээлеп ту- рар. Чижээ, суурда херээженер чөвүлели интернатты шееке алган. Интернатта турар уруглар-биле харылаа- ны совхозтун дирекциясы чорудуп турар. Суурга ажал айы-биле келгилээр ада-иелер ылап-ла школага барып, китизилдерге олжурзун доктааткан. Суурда эмнелге эмчилери өөреникчилерге хар-назымың айы-биле бе- седа, лекцияларын чорудуп, шилчилелерин эрттирип турар.

Интернаттың өөрэлдер бүрүзүнге мында ажалдан турар кижизилдикти башкылардан аягыда, школачы башкыла- рын быжыгалаан. Оң түнелинде өөреникчилериниң өөре- дилгези-даа, чуруму-даа экижээн. Ш. С. Хомушкү уурт- кан 10 «б» класс болгон Д. Ч. Аир-Санаа уурткан 7 «а» класс школага өөредилге талазы-биле эки, чурум үрээжининиң болдурбас дээш хой ажалдарын чорудуп, анча багай эвес түнелдерин чедип ал турар.

Д. ЧЫМБА.

ДЕКАБРЬ

27. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». 8.40 — Эр- тенги гимнастика. 8.55 — «Спичая красавица». П. И. Чайковскийниң баледи. 11.50 — Телемэдээр. 11.55 — 14.15 — Чапар. 14.15 — Телемэдээр. 14.35 — «Беш чыл — ики бурзунуң хер- өз». Документалдыг теле- фильмер. 15.40 — «Мээн чогаалдармың флот дугайында». Л. Соболевтиң чогаал- дарыныч арынарыдан. 16.40 — Бистичи корреспон- дентилериниң чутаалап тур- лар. 17.10 — «Кышкы фан- тазия». Уругларныч уран-че- чен коллективтериниң кон- церти. 17.40 — «Нов» деп документалдыг телефильм- ниң баштайгы үндүрүлгези. 18.30 — П. И. Чайковский. «Уруглар альбомунда». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Метеор» рингиз. Мультифильм. 19.20 — Бистичи саямыс. 19.55 — «Человек на полустанке» деп уран-чечен телефильм- ниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Уе». 21.35 — «Шир- е крут». 23.15—23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.15 — «Вичивисте бис шупту чуруп чораан бис». 8.35; 9.45 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Аргада кыш. 8.55 — «Диринг ша- тар дугайында». Эртем-та- йылбырлыг фильм. 9.15; 12.40 — Француз дыл. 10.05 — Редигелен 2-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургууларында. Эс- тетиктиг кижизилдиге. 10.35; 11.40 — Музына. 3 класс. ССР улустары- ныч музыкалы. 2-ги дам- чыдалга. 11.05 — Шыдыр- ша школазы. 12.10 — Гео- графия. 8 класс. Сонгу бол- гаш Сонгу-Барыш экономик- тиги районна. 13.10 — А. Фет. Амыдыралыныч болгон чо- гаалымың ажалыныч ари- нары. 13.55 — Башлаа — музыкалыч чөвүл. 6 класс. 1-ти дамчыдалга. 14.55 — 18.45 — Чапар.

КЫЗЫЛДАН
18.45 — «Совет Тыва» салгалдарың салым-чолу- на. Тывань электри чет- килериниң коллективиниң дугайында чутаа. 19.15 — Телемэдээр. 19.25 — «Азияныч төвү» (тыва дылда). Программага: «Мал кыштагыдагышыны» — шал- лыпчы фронт; «Көдөңниң амыдырал хандырылгасы»; Телемэдээр. 19.55 — Ча- ралдар.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг уду- нар, чаштар!» «Морозко». 20.20 — Волейбол ССР- ниң бири чери дээш мар- гылдаа. Эр улустун коман- далары ойнаар. «Автомо- билист» (Ленинград) — «Ра- диотехника» (Рига). 20.50 — Белорус ССР-ниң профес- сионал өөредилгезиниң Култура ордунуң димба- стер оркестриниң концер- ти. 21.00 — «Уе». 21.35 — 22.45 — «Августа чыгы». В. Краковскийниң «Бо чыл- дың чайы» деп тоожуун өзүгээр.

СРЕДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». 8.40 — Эр- тенги гимнастика. 8.55 — «Аян-чорукчулар клубу». 9.55 — «Человек на полу- станке». Уран-чечен теле- фильм. 11.00 — Телемэдээр. 11.05—14.15 — Ча- пар. 14.15 — Телемэдээр. 14.35 — «Анык директор- нуң амыдыралында». Сара- товы областың «Бартевский» совхозунуң директору А. И. Улякинниң дугайында документалдыг теле- фильминиң баштайгы үн- дүрүлгези. 15.25 — Уйгур аныктарың «Айшан» деп ансамблиниң концерти. 15.55 — «Буратинонун делегези». 16.30 — Топ теледенениниң болгон Бух- аревтиң радиозуун улут симфония оркестри С. Ра- хманиновтун чогаалдары күөсүлүр. 18.00 — «Одаа чүлүдү каминаар». Кы- вар- чаар материалдары чоп ажалдарыныч дугайында телеочер. 18.30 — «Күш- ажал кичээлине» — көчүтү эки демек». Документал- дыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Шулуй чогаалы. С. В. Смрнов. Тортуттунгун хунууден бээр 70 харлаанында. 19.50 — «Ноган фургон» деп уран- чечен телефильминиң баштай-

гы үндүрүлгези. А. Коза- чинскийниң база ыңдыг ат- тыг тоожуун өзүгээр. 1-ги сериясы. 21.00 — «Уе». 21.35 — «Ноган фургон» деп уран-чечен телефильм- ниң 2-ги сериясы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.30 — Эртен неделяда спорт.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.15 — «Чылыг бакча». Документалдыг телефильм. 8.35 — Физика. Электрелиг схемалары тудуштуруп тур- бис. 9.05; 13.00 — Немед дыл. Өөредилгениң 2-ги чы- лы. 9.35 — «Чыдар болгон кижилер». Кинопрограмма: «Сахалинниң коммунисти- ниң дугайында чутаалар», «Политиктиг билгит система- зында өөредилгениң пробле- мелиг методу». 10.05 — Эстетиктиг кижизилдиге. 10.35; 11.35 — Нийти био- логия. 9 класс. Эволюция- ның илерээжиниң болур ор- ганиктиг делегезиниң систе- мазы. 11.05 — Ада-иелер, силерге. 12.05 — Астроно- мия. 10 класс. Ай. 12.35 — Зоология. 7 класс. Күштар канчап, чүге ужул чоруу- рул? 13.30 — 18.30 — Ча- пар.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — «Бис орус дылды өөренип турар бис». Тыва дылда өөренип турар 1-ги класстың школаларындагы телешкола. 7-ти. кичээл. 18.55 — Мультифильм. 19.00 — «Делегей байдалыныч дугайында тайылбыр» (тыва дылда). 19.15 — «Азияныч төвү». Программага: «Со- циалисттик чарыштыг хун делемелери». Кыгулаа- ларга уткуштур. «Силер хоор- кукомунуң даргазыныч оралакчыны Н. И. Верхоту- ровичиң чутаагы: Гастроном- аяшкы-84». Телемэдээр (орус дылда). 19.45 — Те- лемэдээр (тыва дылда). 19.55 — Чаралдар.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг уду- нар, чаштар!» «Морозко». 20.15 — «Оуу силер кылып шыдаар силер». 21.00 — «Уе». 21.35 — 22.15 — Лыжа спортунуң талазы- биле бүгү-эвилел маргылдаа- ры. «Красногорский» дыла оруу.

ЧЕТВЕРГ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». 8.40 — Эр- тенги гимнастика. 8.55 — «Ноган фургон». Уран-че- чен телефильм. 1-ги болгон 2-ги сериялары. 11.15 — Телемэдээр. 11.20—14.15 — Чапар. 14.15 — Телемэдээр. 14.35 — «Чурттуң теле- видение» студияларының документалдыг фильмери. 15.20 — «Чаа чылдыг кар- навалы». Топ теледенени- ниң болгон Бүгү-эвилел ра- диозуун уругларның нийти мыр бөлүү кириги. 15.55 — «Горизонт». «Авам, адам баса мен — спортчу өбү- ле бис». 16.55 — «Таныкы- нар: Питишты хоораа». Ки- ноочер. 17.10 — Шыдыр- ша школазы. 17.40 — Милли- нарыныч лениниң университет- де. «Кижиниң иштики сет- кил-саямыс». 18.15 — «Кно- почко» деп уруглар ансам- блиниң концерти. 18.30 — «Хроника лунных ночей». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Тургузушкунуң оруу-биле». Куба револю- цияныч тилелгезиниң 25 чылыгыга телеочер. 19.30 — «Губерния амыдыралында чамдык чутулар» деп уран- чечен телефильмниң баш- тайгы үндүрүлгези. А. П. Чеховтун чогаалдары өзүгээр. 21.00 — «Уе». 21.35 — Чүгү? Каа? Каяа? Теле- визионна. 22.35 — «Кө- дөдө чаа туткан бажыңар- ге көжүп киришкени». До- кументалдыг фильм. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегей- де.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.20 — Топ теледене- ниң болгон Бүгү-эвилел ра- диозуун уругларның нийти ырын танып бөлүүнүң кон- церти. 8.50 — «Как глоток чистой воды». Улустун ус- тыыш ажалдарыныч дугайы- ында. 9.10 — «Ан адыгар- ның төртүтүлгези черинде». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.15 — «Маяковский бис- тичи-биле». 11.10 — Билиг — күш. Эртем-тайылбырлыг журнал. 11.45 — «Тараачын оглу». Уран-чечен фильм. 13.20 — 18.15 Чапар.

КЫЗЫЛДАН
18.15 — «Хованшмай». Чаа чылдыг бүдүзүндө тургускан шинжештер. 18.35 — Телемэдээр. 18.45 — «Азияныч төвү». Програ- мада: «Тываның 40 чылыгы — 40 шалымчы недел». «Азия төвүнүн почтазы», «Мола-84». Телемэдээр. 19.15 — Чаралдар. 19.20 — «Холдуг өг» (тыва дылда). Чаа чылга турскааткан үн- дүрүлгө.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг уду- нар, чаштар!» «Морозко». 20.20 — Лыжа маргылдаа- ның ийи хевиринге Делегей кубогу. ГДР-ден дамчы- лга. 21.00 — «Уе». 21.35 — 22.45 — «Бистичи бажыны- ыс мында». Уран-чечен фильм. 1-ти болгон 2-ти се- риялары.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.15 — «Сутунг өртөз чекел? Телефильм. 8.35; 9.40 — Нийти биология. 10 класс. Черге амыдыралдык тыягылы. 9.00; 12.10 — Испан дыл. 9.30 — «И му- зыка дыл». Эртем-та- йылбырлыг фильм. 10.05 — ПТУ сургууларында. Астро- номия. Галактикалар. 10.35 — «Саянар». «Чылыг дам- чылар хоолойгыштар» деп эртем-тайылбырлыг фильмин. 11.05 — Бистичи саямыс. 11.35 — «Диринг амыттынар канчаар көө- рүл? Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — ПТУ-да каныг чүлүлдерге канчаар өөредип турарыл? Тудукчу- нуң радио элпекчизиниң, элпекчизиниң ооператоруң меде- жилиниң дугайында. 13.15 Даштык чурттарың чур- улга уран чүлү. 14.00 — 18.05 — Чапар.

КЫЗЫЛДАН
18.05 — «Школа амыд- ырамы». 18.35 — Телеме- дээр. 18.45 — «Азияныч төвү» (тыва дылда). Про- граммага: «Аян-чечен про- граммага — бүгү улустун

херээ». «Тыва АССР-ниң көдө ажал-агый министр- ниң ораакчысы А. Т. Сот- паның чутаагы». «Страхова- ние болгон оң укур-дуза- ны»: Телемэдээр. 19.15 — «Челюш».

МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг уду- нар, чаштар!» «Морозко». 20.00 — РСФСР-ниң алдар- лыг артизи В. Спиваковтун башкарылгасы-биле «Вир- туозы Москвы» деп Күрүн- ниң камеринг оркестриниң концерти. 21.00 — «Уе». 21.35 — «Кыс болгон далай». Уран-чечен телефильм. 22.40 — «Фестиваль, фести- валь, фестиваль». Доку- менталдыг фильм. 23.00 — 23.45 — Мичилгит хойкеге. ССР- ниң бири чери дээш мар- гылдаа. «Динамо» (Москва) — «Енисей». 2-ти оюну.

30. ПЯТИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». 8.40 — Эр- тенги гимнастика. 8.55 — Школа каныкталарының хунеринде. «Проданный смех» деп уран-чечен теле- фильминиң баштайгы үн- дүрүлгези. Д. И. Крестун «Тим Талер» аян. Проданный смех» деп фантастиктук тоо- жуун өзүгээр. 1-ти болгон 2-ти сериялары. 11.05 — Телемэдээр. 11.10 — 14.15 Чапар. 14.15 — Телемэдээр. 14.35 — «Республика- ларың болгон чүрөктер- ниң эвилели». Документал- дыг фильм. 15.30 — «Кып- кы хазелер». Концерт. 15.50 — Орус чутаа 16.25 — «Тол- га аалдан чорааны». «Он ийи ай». 18.00 — «Эртем болгон амыдырал». 18.30 — Ф. Лист. Венг. темаларга фантазия. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мульти- фильмин. 19.30 — «Катон- та». ССР-ниң улаустары- ның таңчыларының Акаде- миктиг күрүң ансамбли таң- чылар күтүсүлүр. 19.55 — «Ыры-83 деп телефестиваль- дың түнел кезеңи. Остан- киниң Концерт студиязы- дан дамчыдалга. 21.00 — «Уе». 21.35 — Останкинонун Концерт студиязында «Ыры- 83» деп кезеңиниң уланыч- ы. 22.55 — «Одолье-тра- ва». Документалдыг фильм. 23.15 — 23.30 — Бөгүн де- легейде.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.20 — Топ теледене- ниң болгон Бүгү-эвилел ра- диозуун уругларның нийти ырын танып бөлүүнүң кон- церти. 8.50 — «Как глоток чистой воды». Улустун ус- тыыш ажалдарыныч дугайы- ында. 9.10 — «Ан адыгар- ның төртүтүлгези черинде». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.15 — «Маяковский бис- тичи-биле». 11.10 — Билиг — күш. Эртем-тайылбырлыг журнал. 11.45 — «Тараачын оглу». Уран-чечен фильм. 13.20 — 18.15 Чапар.

КЫЗЫЛДАН
18.15 — «Хованшмай». Чаа чылдыг бүдүзүндө тургускан шинжештер. 18.35 — Телемэдээр. 18.45 — «Азияныч төвү». Програ- мада: «Тываның 40 чылыгы — 40 шалымчы недел». «Азия төвүнүн почтазы», «Мола-84». Телемэдээр. 19.15 — Чаралдар. 19.20 — «Холдуг өг» (тыва дылда). Чаа чылга турскааткан үн- дүрүлгө.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг уду- нар, чаштар!» «Морозко». 20.20 — Лыжа маргылдаа- ның ийи хевиринге Делегей кубогу. ГДР-ден дамчы- лга. 21.00 — «Уе». 21.35 — 22.45 — «Бистичи бажыны- ыс мында». Уран-чечен фильм. 1-ти болгон 2-ти се- риялары.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.15 — «Сутунг өртөз чекел? Телефильм. 8.35; 9.40 — Нийти биология. 10 класс. Черге амыдыралдык тыягылы. 9.00; 12.10 — Испан дыл. 9.30 — «И му- зыка дыл». Эртем-та- йылбырлыг фильм. 10.05 — ПТУ сургууларында. Астро- номия. Галактикалар. 10.35 — «Саянар». «Чылыг дам- чылар хоолойгыштар» деп эртем-тайылбырлыг фильмин. 11.05 — Бистичи саямыс. 11.35 — «Диринг амыттынар канчаар көө- рүл? Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — ПТУ-да каныг чүлүлдерге канчаар өөредип турарыл? Тудукчу- нуң радио элпекчизиниң, элпекчизиниң ооператоруң меде- жилиниң дугайында. 13.15 Даштык чурттарың чур- улга уран чүлү. 14.00 — 18.05 — Чапар.

РЕДАКТОР В. С. ШАВАРИН.

КИНО

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ
«НАЙРАЛ»: «Орел и Решка» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (узат- кан) шактарда.
«ПНОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30. «Дьявольское оружие» 11.00, 12.50, 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 (узат- кан) шактарда.

АГААР

Республикага шонар бу- луттаар, нагбас. Хат кош- как. Дүне агаарың темпе- ратуразы 35—40, чамдык черлерге 32 градус соор.

ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ

Кичээнгейинге
Тыва АССР-ниң Ыш ажал-агый министрство- зу Чаа чылга шилдер. Ыш чөпшөөр чокка, туразы- биле белеткээр чорукту хо-

31. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». 8.35 — Эр- тенги гимнастика. 8.50 — «Спортлото» № 53-кү тира- жи. 9.00 — Топ теледене- ниениң болгон Бүгү-эвилел радиозуун орус улустун хөгжүм херекселериниң академиктиг оркестриниң концерти. 10.20 — Уруглар- га — фильм. «Денис Корб- левтун кайгамчыктыг ужу- ралдары». 1-ти болгон 2-ти сериялары. 12.30 — «Кюки. Чер. Эртемчей». 13.15 — Мультиочерт. 13.55 — 14.10. Чапар. 14.10 — Бо- гүн делегейде. 14.25 — Э. Грин. Скрипкага болгон фортепианога соната. Фильм- концерт. 14.50 — «Дем кат- тыштырылгасы». Телеочу- рал. 15.35 — «Крылатиң башкалары болгон баштак ырлар» деп фильм-концерт- тин баштайгы үндүрүлгези. 16.40 — «Эрчи чылдыг хары чап турган». Мультифильм. 17.00 — «Билдингир-даа болза, эдептиг». 18.00 — «Челюштин» оинери. Улус чогаалыгыныч дуга- йында телевидение програм- маларыныч 5-ми Делегей фестивалының түнел кон- церти. 19.15 — Мультифильм. 19.40 — «Каткы бажы кат- кан эвес». Останкинонун Концерт студиязыга баш- тангылар нежезон 21.00 — «Уе». 21.35 — «Ырым силерге турскаалдыг тур- бис», азы база катал «Кар- навалдыг дүп» деп киноко- нерттин баштайгы үндүрүл- гези. 22.35 — Фигуристтер- ниң чаа чыл балы. 23.40 — «Мээн чуртум». Доку- менталдыг телефильм. 23.50 — «Чаа чыл-биле, эрчим иш- тер!» Совет улуска байыр чедирипкениң. 00.05 — Чаа чылдыг отчугаы. 03.35 — Таңчылар, таңчылар, таңчы- лар. 04.00—05.00 — Силер- ге сылдыстар хулумзурп туру». Эстрада артистери- ниң концерти.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимна- стика. 8.15 — «Надык болур динизең». 8.30 — «Орус ая». Телефильм. 9.00 — Уругларга — фильм. «Чук биле Гек». 9.45 — «Аян-чорукчулар клубу». 10.45 — ССР Эвилелиниң Улуг теа- трыныч үрер хөгжүм оркес- триниң концерти. «Хен болгон фантазия». «Москвичка» деп телеку- ба кансыралга. 11.55 — Улустун хөгжүм херексе- лериниң үнери. Гитара. Те- лекорукчуларниң чагаала- нып өзүгээр. 12.50 — «Че- бе, кыстар!» Горкий, Во- лода, Москва, Рязань, Бел- город областтарың көдөз ажалдакчыларының маргыл- даалары. 14.50 — «Спутник киноистея». 15.35 — «Ха- ван кадармызы». Мульти- фильм. 15.55 — «Ирония судьбы, или с легким па- ром». Уран-чечен телефильм. 1-ти болгон 2-ти серия- ры. 19.00 — «Оперетта де- легей». ГДР-ден дамчы- дыла. 19.45 — «Делегей байдалыныч дугайында тайылбыр». 20.00 — «Тамчы- тыг удунар, чаштар!» «Ела- клар ч